

Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet
Odsjek za romanistiku

Problemi u prevođenju kulturološki markiranih elemenata u književnom tekstu. Kontrastivna analiza (španski, francuski i bosanski/hrvatski/srpski)

Kandidat:
Osman Hodžić

Mentor:
Prof. dr. Edina Spahić-Šagolj

Sarajevo, septembar 2023.

Sadržaj

Uvod	1
Prevodilac i njegova uloga	2
Prevođenje kroz historiju.....	5
Književni prevod	10
Kulturološki markirani elementi u jeziku.....	11
Prevođenje elemenata kulture.....	14
Analiza prevoda kulturološki markiranih elemenata.....	16
Teza i metodologija	16
Pojam ekvivalencije.....	16
Analiza prevoda nekih kulturološki markiranih elemenata u djelu <i>Kad sam bio hodža</i>	19
Strategije prilikom prevođenja kulturološki markiranih elemenata	27
Rezultat analize.....	28
Zaključak	29
Literatura:	30
Korpus:	31

Uvod

Veliki je broj teorija koje na sistematski način prikazuju kompleksnost procesa prevođenja, a još veći je broj definicija prevođenja kao vrhovnog umijeća ljudske civilizacije. Čin prevođenja krajem 20 stoljeća postaje znanstvena disciplina, stiče teoriju i metodologiju, te time dobija pažnju i značaj koja je u prošlosti bila zanemarena ili podcijenjena.

Danas se može ocijeniti, u najmanju ruku nekoretnim, a možda i neadekvatnim, nazvati ovu znanstvenu disciplinu običnim prenosom značenja jezičnih cjelina iz izvornog jezika u ciljani, te na taj način degradirati kompleksnost koju ovaj čin iziskuje.

Zbog temeljite analize, procesuiranja i sinteze širokog spektra ljudske kulture i života, veliki broj savremenih teoretičara i lingvista, kao i znatan broj onih koji su im predhodili, prevođenje poistovjećuje sa umjetnošću. U 21 stoljeću nerijetko se priča i piše o fenomenu višestranosti čina prevođenja, pa se često obrađuje i pitanje da li je prevođenje zaista samo naučna disciplina, grana umjetnosti ili pak njihova sinteza.

Mi se nećemo direktno baviti ovim pitanjem u radu, ali vjerujemo da će obavljena analiza indirektno odgovoriti i na ovo pitanje. Osnovno pitanje ove studije bit će problematika i kompleksnost pri prevođenju kulturološki markiranih elemenata u književnom tekstu iz izvornog jezika (bosanski/hrvatski/srpski) u ciljani jezik (španski). S tim u vezi, pokušat ćemo shvatiti i objasniti način na koji prevodilac pristupa prevođenju kulturološki markiranih elemenata nastojeći da pronađe njihove ekvivalente u ciljanom jeziku, ma koliko može biti mala mogućnost za to, s obzirom na prirodu kulturološki markiranih elemenata. Osnovna pretpostavka koju u ovom radu nastojimo dokazati je da ne postoji totalna ekvivalencija između kulturološki markiranih elemenata na bosanskom jeziku i njihovih prevoda na španskom jeziku.

Međutim, prije nego što krenemo sa kontrastivnom analizom i tretiranjem krucijalnog pitanja ove studije, važno će biti da se osvrnemo na temeljne elemente uključene u proces prevođenja. S tim u vezi, u prvom dijelu rada govorit ćemo o ulozi prevodioca u procesu prevođenja, a potom o teoriji i razvoju prevođenja kroz historiju. Na stranicama ovog rada, također, ćemo govoriti o prevođenju književnog teksta, karakteristikama i problematici prevođenja istog.

Budući da je tematika rada prevođenje kulturološki markiranih elemenata, imperativno će biti definisati i pobliže govoriti o kulturološki markiranim elementima, o izazovima u njihovom prevođenju uopšteno i strategijama koje prevodilac može primijeniti prilikom prevođenja istih. Obzirom da će nam za primarni korpus poslužiti književno djelo Ovčine Kad sam bio hodža, čija je radnja smještena u Sarajevu za vrijeme ratnih godina, pored kulturoloških elemenata izvornog i ciljanog jezika, analizirat ćemo i tradicionalne, vjerske i demografske elemente izvornog i ciljanog jezika, ostajući vjerodostojni vremenskom kontekstu radnje. Prije početka analize napraviti ćemo osvrt na metodologiju kojom ćemo se služiti u toku analize navedenih primjera iz primarnog korpusa, a rezultate analize ćemo prikazati po završetku iste.

Prevodilac i njegova uloga

Od nastanka civilizacije pa do danas, neizmjereno je velik broj pokušaja da se definiše uloga i važnost prevodioca. Jedna od prvih civilizacija koja prepoznaje važnost prevodioca, te pritom daje njegovu definiciju bila je antička Kina. U III stoljeću p.n.e. Kineska vlada na čelu sa dinastijom Qin definiše službenu poziciju *yuanyi*. Na osnovu pisanih tragova koji datiraju iz ovog perioda *yuanyi*, ili na našem jeziku *prevodilac*, je bio zadužen za interpretiranje i prevođenje diplomatskih usmenih i pisanih diskursa između Kineskog dvora i stranih delegacija. (Murphy, 1983:19-20)

Ipak, Kina nije bila prva civilizacija koja je prepoznala važnost i kompleksnost ove uloge. Dosta ranije, još u XIV stoljeću p.n.e., Staro Egipatsko kraljevstvo u službenim pismima poznatijim pod imenom *Amarna pisma*, navodi termin *sesh* koji prilagođen na našem jeziku znači *spisatelji i prevodioci*. Egipat, na veoma sličan način kao i drevna Kina, prevodioca definiše kao osobu zaduženu za preslikavanje i interpretiranje diplomatskih dogovora i drugih dokumenata iz jednog jezika na drugi. Najbolji primjer definicije uloge prevodioca iz ovog vremena su, kao što je ranije pomenuto, *Amarna pisma* koja se mogu promatrati kao skup međusobno nepovezanih diplomatskih tekstova. Ova pisma su jedan od prvih primjera teksta koji je preveden na više različitih jezika: staroegipatski, akadski, starohetitski i babilonski. (Akhenaton, 1992:22)

Iako je u oba slučaja uloga prevodioca usko vezana za prevođenje diplomatskih tekstova, čiji su se prevodi u prošlosti često smatrali doslovnim prenosom značenja riječi, pisani tragovi kao svjedočanstvo filozofije i društva ovog vremena ipak daju drugačiju sliku:

It might be added, however, that here traduttore traditore seldom, if ever, applies. For the most part, the prose of the Amarna letters is, at best, pedestrian. Where the translation is not literal is in its grammatical correctness, a virtue that conceals the solecisms and barbarisms of the language of so much of the original text. (Akhenaton, 1992:22)

U procesu prevođenja, postoje različita mišljenja o ulozi prevodioca. Dok mnogi autori i civilizacije promatraju ulogu prevodioca kao ulogu umjetnika i stvaraoca, ima i onih koji minimaliziraju njegovu ulogu. Ova oprečna mišljenja reflektiraju različita shvatanja prirode prevodilačkog procesa i značaja koji se pridaje originalnom tekstu.

Antoine Berman, poznati prevodilac i teoretičar prevođenja, detaljno je proučavao ulogu prevodioca. Berman je smatrao da prevodilac nije samo običan posrednik između dvaju jezika, već da ima kreativnu ulogu u rekreiranju originalnog teksta. Prema njegovom viđenju, prevodilac treba da bude svjestan svoje odgovornosti prema izvornom tekstu i da se trudi prenijeti njegove ideje i stil na što vjerniji način.

Le traducteur doit « se mettre en analyse », repérer les systèmes de déformation qui menacent sa pratique et opèrent de façon inconsciente au niveau de ses choix linguistiques et littéraires. Systèmes qui relèvent simultanément des registres de la langue,

de l'idéologie, de la littérature et du psychisme du traducteur. On peut presque parler de psychanalyse de la traduction comme Bachelard parlait d'une psychanalyse de l'esprit scientifique (...). (Berman, 1995:19)

Italo Calvino, istinski dijeleći mišljenje sa Bermanom, sastavljao je slične misli. Calvino je duboko vjerovao u nužnost kreativnosti i lingvističke virtuoznosti prevodioca, kako bi se savršeno prenijela suština izvornog djela. Njegova uvjerenja su naglašavala važnost prevodiocčevog senzibiliteta prema stilu, ritmu i harmoniji izvornog teksta, stavljajući mu zadaću prilagodbe tih elemenata ciljanom jeziku na najoptimalniji način. (Federici, 2009:22-89)

Jorge Luis Borges, argentinski pisac i prevodilac, imao je nešto drugačiji pogled na ulogu prevodioca. Borges je bio svjestan neizbježnih ograničenja prevođenja i činjenice da nijedan prevod ne može potpuno prenijeti originalno djelo. On je vjerovao da jezici nisu međusobno prenosivi i da prevodilac ne može u potpunosti reproducirati istu snagu i značenje originalnog teksta. Ipak, Borges je naglašavao važnost prevođenja kao sredstva koje omogućava čitalačkoj publici da pristupi djelima drugih kultura i jezika. (Kristal, 1999:3-9)

Para Borges la traducción no es un traslado de un idioma a otro, sino una modificación de un texto que conserva ciertos aspectos y elimina otros: la traducción literal conserva los detalles y la perífrasis conserva el significado. La traducción que conserva el significado del original puede ser más fiel que la traducción que conserva los detalles. (Kristal, 1999:3)

Prema Ortega y Gassetu, prevodilac je ne samo jezikovni tehničar, već i filozof i umjetnik, čija je uloga biti posrednik između različitih kultura i jezika. On smatra da prevodilac ne smije samo prenijeti riječi s jednog jezika na drugi, već mora shvatiti dublje značenje i kontekst izvornog teksta kako bi ga vjerno prenio na ciljni jezik. U tom smislu, prevodilac preuzima iznimno odgovornu ulogu u procesu prenošenja znanja i kulture, osiguravajući da poruka ne izgubi svoju suštinu ili kvalitetu tokom prevoda. (López, 2008:41-60)

Ortega y Gasset dodatno naglašava da prevodilac mora biti dobro edukovan i oblikovan u oba jezika i u obje kulture s kojima radi. To podrazumijeva da prevodilac mora posjedovati duboko razumijevanje i osjećajnost za svaki jezik i njegovu kulturu, kako bi prenio suptilne nijanse i idiomatske izraze na pravi način. On ističe kako jezik nije samo alat za prenos informacija, već i temeljni element identiteta i kulturnog nasljeđa naroda. (López, 2008:41-60)

Octavio Paz, također je iznio slično viđenje uloge prevodioca kao i Ortega y Gasset. Paz je smatrao da je prevodilac ključni posrednik između jezika i kultura, čija je uloga presudna za razumijevanje i prenošenje misli, osjećaja i ideja s jednog jezika na drugi. (Mendoza, 2018:11-33)

Paz je isticao da je prevodilac umjetnik koji prevazilazi puku tehničku vještinu prenošenja riječi s jednog jezika na drugi. Prema njegovom mišljenju, prevodilac mora imati duboko razumijevanje i senzibilitet za kulturu iz koje prevodi, kao i za ciljanu kulturu na koju prevodi. On je vjerovao da prevodilac mora biti otvoren za suptilnosti i nijanse jezika, kao i za kulturološke kontekste koji oblikuju i daju značenje tim jezičnim izražajima. Za Paza, prevodilac

nije samo prenosilac riječi, već i interpretator koji treba uhvatiti duh i estetiku izvornog teksta, te ih vjerno prenijeti na drugi jezik. Prevodilac, prema njemu, mora posjedovati kreativnost i umjetničku osjetljivost kako bi se uhvatio intelektualni i emotivni sadržaj izvornog teksta, te prenio iste emocije i misli na ciljnu publiku. (Mendoza, 2018:11-33)

Paz je shvaćao da je prevodilac suočen s nizom izazova i ograničenja, kao što su nepreciznost jezika, kulturne razlike, kontekstualne referencije i idiomatski izrazi. Ipak, smatrao je da je uloga prevodioca izuzetno važna za premošćivanje jaza između jezika i kultura, što doprinosi međusobnom razumijevanju i dijalogu među narodima.

El traductor debe ser el puente invisible entre dos orillas, entre dos lenguas y dos culturas. Su tarea no consiste únicamente en transcribir palabras, sino en recrear el espíritu y el alma de un texto, transportando al lector de la lengua original a la lengua traducida sin que se pierda el sentido ni la belleza. El traductor es un artista, un alquimista que convierte lo incomprensible en comprensible, lo ajeno en propio. Su labor es fundamental para el enriquecimiento y la difusión de las literaturas del mundo. (Paz, 1974:74)

Ipak u prošlosti se često smatralo da je uloga prevodioca isključivo prevođenje originalnog teksta sa jednog jezika na drugi. Ova perspektiva se javljala naročito u periodu srednjeg vijeka i na tlu Evrope. Međutim, danas je ovo mišljenje o prevodilačkoj ulozi u velikoj mjeri odbačeno u krugovima teoretičara prevodilaštva i lingvista. Moderne teorije prevodilaštva prepoznaju da je prevod mnogo više od pukog prenošenja riječi s jednog jezika na drugi. Prevodilac mora da uzme u obzir kontekst, kulturološke razlike, stil, intenciju autora i publiku kojoj je prevod namijenjen.

U današnjem shvatanju prevodilačke uloge, prevodilac je kreativni posrednik između dva jezika i dvije kulture. On interpretira, prilagođava i rekreira originalni tekst na način koji će biti razumljiv i adekvatan za ciljnu publiku. Ova nova perspektiva omogućava prevodiocu da donese umjetničke odluke, kao i da unese svoj lični stil i kreativnost u proces prevođenja.

Prevođenje kroz historiju

Prevođenje je umjetnost i znanje koje je ukorijenjeno u historiju čovječanstva. Od davnih vremena, kada su različiti narodi stupali u kontakt s drugima, prevođenje je bilo ključno za komunikaciju, razmjenu ideja i širenje kulture. Kroz stoljeća, proces prevođenja se mijenjao i prilagođavao različitim historijskim periodima, odražavajući društvene, tehnološke i kulturne promjene koje su oblikovale naš svijet.

U ovom dijelu rada ćemo se baviti temom prevođenja kroz historijske periode, istražujući različite perspektive i pristupe koji su oblikovali ovu disciplinu. Pregledat ćemo ključne trenutke u historiji prevođenja i analizirati kako su se različite civilizacije suočavale s izazovima prevođenja u svoje vrijeme.

Prevođenje je postojalo od samih početaka ljudske civilizacije. Već u drevnim vremenima, ljudi su osjećali potrebu za komunikacijom i razumijevanjem među različitim jezicima i kulturama. Kao što je ranije pomenuto, drevna Kina i Egipat su već sredinom III stoljeća p.n.e. prevodili tekstove i kritički teorizirali prevoditeljstvo. U periodu antike, na područjima stare Grčke i Rima, prevođenje je imalo posebno značenje i odražavalo je bogatu kulturnu raznolikost tog doba.

U staroj Grčkoj, prevođenje je imalo ključnu ulogu u prenošenju znanja i filozofskih ideja. Prevodioci poput Ahileja Tatija i Herodota preuzimali su grčke tekstove i prevodili ih na druge jezike, čime su omogućili širenje grčke kulture i ideja.

Tokom antičke Grčke, postojala je značajna teorija prevođenja koja se razvijala i raspravljala među filozofima i prevodiocima toga doba. Jedno od najvažnijih djela koje je pružilo uvid u ovo polje je *O prevodu* autora Aristotela. U ovoj knjizi Aristotel raspravlja o prirodi jezika, komunikaciji i prevođenju. On naglašava da prevođenje nije samo prenošenje riječi s jednog jezika na drugi, već i prenošenje ideja i značenja. Aristotel također diskutuje o izazovima prevođenja, uključujući nejednoznačnost jezika i nemogućnost prenosa svih nijansi značenja. (Bassnett, Lefevre, 2013:11-71)

Drugi značajan filozof tog vremena, koji je pridavao važnost prevođenju bio je Platon. U njegovoj knjizi *Fedar*, Platon govori o problemima i izazovima prevođenja. On naglašava da prevođenje može biti izazovno zbog nedostatka doslovnog prenosa značenja i potencijalnog gubitka suptilnosti i nijansi jezika. (Bassnett, Lefevre, 2013:11-71)

Ipak, najčešći tip prevođenja koji se koristio bio je *doslovni ili bukvalni prevod*, poznat kao *metathesis* ili *metafrazis*. Ovaj pristup prevođenju se smatrao najtačnijim i najpouzdanijim načinom da se prenesu originalni tekstovi i njihov značaj na drugi jezik. (Bassnett, Lefevre, 2013:11-71)

Metathesis je bio čest iz nekoliko razloga. Prvo, prevodioci su težili očuvanju autentičnosti i stila originalnog teksta, vjerujući da se tako najbolje može prenijeti duh i poruka autora. Ova vrsta doslovnog prevoda također je omogućavala da se očuva struktura rečenica i ritam originalnog jezika. (Bassnett, Lefevre, 2013:11-71)

Drugi razlog za popularnost *metathesisa* bio je taj što je grčki jezik bio smatran izuzetno bogatim i superiornim, pa su prevodioci smatrali da bi bilo koji drugi jezik bio inferiorni odraz

originalnog teksta. Zato su preferirali doslovni prevod, kako bi se osiguralo da se prenesu sve nijanse i bogatstvo grčkog jezika. (Bassnett, Lefevre, 2013:11-71)

U Rimskom Carstvu, prevodioci su bili važni za prenošenje grčke kulture i znanja na latinski jezik. Ovo je razdoblje poznato po djelima kao što su prevodi grčkih filozofskih tekstova na latinski, a prevodioci su igrali važnu ulogu u širenju helenske kulture među Rimljanima. (Kelly, Zetsche, 2012:31-42)

Jedan od najčešćih tipova prevođenja bio je književno prevođenje. Ovaj tip prevođenja bio je čest jer je omogućavao širenje znanja, ideja i kulture među različitim narodima. Prevodi su uglavnom bili pisani na pergamentu, koji je bio najčešće korišteni materijal za pisanje u to doba. Pergament je bio izrađen od kože životinja i bio je izuzetno trajan i otporan na vremenske uvjete.

Od djela, najviše su se prevodila religijska i filozofska djela, poput Biblije, Ovidijevih Metamorfoza i djela grčkih filozofa poput Platona i Aristotela. Prevodi ovih tekstova omogućavali su Rimljanima pristup dubokoj filozofiji, mitologiji i religiji drugih naroda. (Holmes, 1972:172-185)

Rimljani su imali vrlo pozitivan stav prema prevođenju. Smatrali su da je prevođenje važno sredstvo za širenje kulture i obrazovanja, te da treba omogućiti pristup znanju svima. Ciceron, poznati rimski pisac i političar, bio je zagovornik prevođenja i vjerovao je da prevođenje može poboljšati jezik i književnost jednog naroda.

U pogledu teorije prevođenja, Rimljani su se uglavnom pridržavali principa doslovnog prevođenja. Smatrali su da je najvažnije očuvati originalni tekst i vjerno ga prenijeti na drugi jezik. Međutim, istovremeno su se suočavali s izazovima usklađivanja strukture i gramatike različitih jezika, što je dovodilo do određenih prilagodbi i promjena u prevodu. Dakle, najčešći tip prevođenja bio je metričko prevođenje, gdje se pokušavalo zadržati ne samo značenje originalnog teksta, već i njegov ritam, rima i stilska forma. Ova vrsta prevođenja je bila česta zbog estetskog i umjetničkog užitka koji su Rimljani nalazili u poeziji, kao i zbog njihove vjere da je latinski jezik superiorniji od ostalih jezika. (Conte, 1994:36-41)

U periodu srednjeg vijeka i renesanse, prevođenje je doživjelo značajan razvoj u Evropi. Postoji nekoliko važnih faktora koji su uticali na taj razvoj, uključujući i doticaj španske sa arapskom kulturom, posebno u kontekstu grada Toleda.

Tokom perioda srednjeg vijeka i renesanse u Evropi, prevođenje je prošlo kroz značajne promjene i razvoj. Važni faktori koji su uticali na razvoj prevođenja u tom periodu uključuju: kulturne interakcije, religijske promjene, trgovinske veze i obnovu klasične grčke i rimske literature.

Najčešća vrsta teksta koja se prevodila bila je religijska literatura, posebno Biblija. Prevođenje Biblije bilo je od velike važnosti jer je omogućilo širenje hrišćanske vjere i postizanje šireg razumijevanja među narodima. Također su se prevodili filozofski tekstovi, medicinske knjige, pravni spisi i djela klasične književnosti. (Venuti, 2012:12-18)

Prevodioci su najčešće radili u manastirima i univerzitetima, a često su bili monasi ili sveštenici. Kako bi se prevodila literatura iz različitih jezika, prevodioci su morali biti višejezični ili koristiti usluge više prevodilaca. Prevodioci bi ručno prepisivali originalni tekst na ciljni jezik, koristeći svoje jezičke vještine i znanje gramatike.

Stav prema prevođenju u srednjem vijeku bio je prilično konzervativan. Prevodioci su smatrani samo *posrednicima* između izvornog teksta i ciljnog jezika, a njihova uloga bila je ograničena na prenošenje sadržaja. Prevodi su često bili doslovni, bez velike pažnje posvećene stilu i literarnim aspektima. (Venuti, 2012:12-18)

Španija je imala poseban značaj u razvoju prakse prevođenja tokom tog perioda. Grad Toledo je bio poznat po svojoj prevodilačkoj školi, gdje su se prevodioci iz različitih kultura okupljali da bi radili zajedno. Također je važio za važan centar prevođenja u Evropi tokom srednjeg vijeka. U XI i XII stoljeću, grad je bio pod vlašću arapa, koji su imali veliki uticaj na kulturni, naučni i intelektualni razvoj tog regiona. U to vrijeme, arapska kultura je bila vrlo napredna u mnogim oblastima, uključujući nauku, filozofiju, medicinu i matematiku. (Harvey, 1997:109-117)

Arapski prevodioci u Toledu su preveli brojne klasične grčke i rimske tekstove na arapski jezik, očuvajući tako znanje antičkog svijeta. Kada su krstaši osvojili Toledo 1085. godine, arapski rukopisi su prevođeni na latinski jezik, a potom spaljivani. Ovo je otvorilo vrata Evropi za pristup arapskom kulturnom nasljeđu i izazvalo veliki protok znanja i ideja u zapadnoj Evropi.

Upravo zahvaljujući dodiru španske kulture sa arapskom, Španija je odigrala ključnu ulogu u razvoju teorije prevođenja u to vrijeme. Prevodioci u Toledu su prepoznali važnost ne samo prenošenja sadržaja teksta, već i očuvanja stila, elegancije i suptilnosti originala. Ovo je dovelo do razvoja tehnika i pravila za prevođenje, poput usklađivanja ritma i stila izvornog teksta. (Harvey, 1997:109-117)

U renesansi, međutim, dolazi do tranzicije u stavovima prema prevođenju. Humanistički pokret potiče interes za klasičnu književnost, a prevodi postaju sredstvo oživljavanja i širenja klasičnih ideja. Prevodilac postaje stvaralac i interpretator teksta, a stil, elegancija i literarna vrijednost postaju važni. Ovaj preokret u stavu prema prevođenju rezultirao je razvojem novih teorija prevođenja, kao što je teorija doslovnosti, koja je naglašavala važnost tačnog prenošenja značenja i strukture izvornog teksta. Ovo je imalo značajan uticaj na razvoj prevodilačke prakse i otvorilo put za daljnji razvoj prevođenja kao zasebne discipline. (Gentzler, 2007:20-100)

Postmodernizam je doveo u pitanje tradicionalne pojmove *autorstva*, *originalnosti* i *fiksni značenja*. S tim u vezi, u ovom periodu praksa prevođenja i razumijevanje prevoda su dobili nove perspektive. Naglasak je prebačen na prepoznavanje prevodiočeve subjektivnosti, kulturnog konteksta i inherentne nestabilnosti jezika. U tom kontekstu, prevod koji se najviše praktikovao u postmodernom periodu često je karakteriziran eksperimentalnim i dekonstruktivnim pristupom. (Venuti, 2012:37-52)

Jedna istaknuta vrsta prevoda koja je stekla popularnost tokom ovog perioda bila je poznata kao *transkreacija* ili *kreativni prevod*. Osnovni cilj transkreacije bio je da prevodilac ide dalje od pukog prenosa značenja sa jednog jezika na drugi i umjesto toga se fokusira na hvatanje duha, tona i kulturnih nijansi izvornog teksta. Transkreatori su pristupili prevođenju kao kreativnom činu, namjerno ugrađujući vlastita tumačenja, inovacije, pa čak i dodatke u tekst. Granice između prevoda i adaptacije bile su vrlo tanke, a transkreacija je nastojala proizvesti tekst koji je rezonirao sa senzibilitetom ciljne kulture. (Venuti, 2012:37-52)

Postmoderni prevodioci često su davali prioritet prevođenju tekstova koji su doveli u pitanje konvencionalne norme, pomijerajući granice jezika i forme. Književna djela koja se bave

metafikcijom, intertekstualnošću i samorefleksivnošću bila su posebno tražena za prevod. Ovi tekstovi uključivali su romane autora poput Itala Calvina, Jorgea Luisa Borgesa i Salmana Rushdiea, koji su se igrali narativnim strukturama, koristili višestruke perspektive i eksperimentisali s jezikom. Postmoderni prevodioci prihvatili su složenost i dvosmislenost takvih tekstova, sa ciljem da vjerno rekreiraju zamršene slojeve značenja i kulturnih referenci unutar njih. (Hermans, 1985:13-71)

Postmoderno doba je također svjedočilo redefinisaju prevoda od strane erudita i naučnika. Umjesto da na prevod gledaju kao na transparentan medij, oni su ga prepoznali kao aktivan proces koji je uključivao tumačenje i pregovaranje. Prevođenje je viđeno kao čin pregovaranja između različitih jezičkih i kulturnih sistema, pri čemu su subjektivnost i pozicioniranje prevodioca igrali ključnu ulogu. Prevodioci su bili priznati kao ko-kreatori, jer su donosili svjesne izbore i intervencije, kako bi premostili jaz između jezika i kultura. Ova perspektiva dovela je u pitanje pojam definitivnog, autoritativnog prevoda, prihvatajući ideju da više prevoda jednog teksta može koegzistirati, od kojih svaki nudi svoje jedinstveno tumačenje. (Hermans, 1985:13-71)

Razvoj štampe odigrao je ključnu ulogu u razvoju teorije prevođenja. Direktna posljedica razvoja i usavršavanja štamparskog procesa, pored veće dostupnosti književnih djela široj javnosti, bila je i pojava ogromnog broja prevoda. U vezi s tim, izučavanje prevođenja kao discipline bilo je znatno lakše zahvaljujući stvorenom materijalu koji je vrlo često služio kao uzorak eksperimenata. (Hermans, 1985:13-71)

Teorija prevođenja u modernom dobu je podložna raznim stavovima među teoretičarima, s obzirom na promjene u jezičkim i tehnološkim kontekstima. Postoje različite škole mišljenja o pristupima prevođenju, a ovi stavovi se često temelje na iskustvu prevodioca i promišljanjima akademskih istraživača.

Jedan od najčešćih stavova među teoretičarima je da prevodilac treba biti posrednik između izvornog teksta i ciljnog jezika, te da prevodilac mora prenijeti značenje i stil izvornog teksta na način koji je prikladan za ciljnu publiku. Ova perspektiva naglašava važnost konteksta i komunikacijske svrhe prevoda. Teoretičari poput Lawrencea Venutija i Anthonya Burgessa zagovaraju da prevodilac treba imati slobodu da prilagodi izvorni tekst, kako bi ga učinio razumljivim i relevantnim za ciljnu publiku, čak i ako to znači odstupanje od doslovne vjernosti izvornom tekstu.

Drugi pravac u teoriji prevođenja je funkcionalistički, temelji se na ideji da je svaki prevod kontekstualno uvjetovan i da cilj prevodioca treba biti postizanje određene funkcije u ciljnom jeziku i kulturi. Prema ovom stavu, prevodilac mora donijeti odluke o prevodu na temelju svrhe, publike i konteksta prevoda. Također se ističe važnost adaptacije i lokalizacije teksta kako bi se osigurala njegova prihvatljivost i učinkovitost za ciljnu publiku. (Burgess, 1993:12-62)

Najčešći tip prevoda u modernom dobu je vjerojatno kontrastivni prevod, koji uključuje prevođenje iz jednog jezika u drugi. Ovaj tip prevoda obuhvata prenošenje jezičnih elemenata, gramatičkih struktura, stilova i semantičkih značenja izvornog jezika na ciljni jezik. Međutim, ovi prevodi često uključuju i prilagodbe kako bi se osigurala prihvatljivost i razumljivost kod ciljne publike. (Burgess, 1993:12-62)

Važno je napomenuti da teorija prevođenja u modernom dobu ostaje aktivno područje istraživanja, a stavovi teoretičara mogu se razlikovati ovisno o kontekstu, jeziku i kulturi. Stalni napredak u tehnologiji, posebno u strojnom prevođenju, također ima uticaj na teoriju i praksu prevođenja. (Burgess, 1984:4)

Translation is not a matter of words only: it is a matter of making intelligible a whole culture. (Burgess, 1984:4)

Translation is not simply an interlingual transfer, it is an interpretive act that involves complex negotiations of cultural and linguistic difference. The translator's task is not to erase these differences, but to make them visible, to render the foreignness of the text in all its richness and complexity. (Venuti, 2012:4)

Književni prevod

Prevođenje književnog teksta predstavlja izuzetno kompleksan proces koji zahtijeva više od samog prenošenja riječi sa jednog jezika na drugi. Prevodilac ove vrste teksta prevodi umjetnička djela kao što su romani, pjesme, drame i drugi književni žanrovi, te ima za cilj očuvanje autentičnosti, stila i emotivne suštine originalnog teksta.

Venuti nam jasno govori kako prevodilac književnih tekstova mora biti izuzetno vješt u oba jezika uključena u proces prevođenja. Pored dobrog poznavanja gramatike, sintakse i vokabulara, prevodioci književnih djela moraju posjedovati kreativnost, senzibilitet za jezik, duboko razumijevanje kulture iz koje potiče originalni tekst, kao i sposobnost da prenesu autentičnost i poetsku vrijednost djela na ciljnom jeziku. Ovaj tip prevoda zahtijeva od prevodioca da bude pronicljiv tumač i interpretator originalnog teksta, kako bi prenio sve nijanse i složenosti književnog djela na ciljni jezik. (Venuti, 1995:21-83)

Nemoguće je ne primijetiti i ne naglasiti da prilikom prevođenja književnog teksta, prevodioci najviše obraćaju pažnju na stil autora, specifičnosti jezičkih figura, ritma i strukture rečenica, kao i na dublje značenje i emotivni naboj originalnog teksta. Bassnett i Lefevre naglašavaju da prevodioci često koriste razne stilističke tehnike, poput metafora, aliteracija i rime da bi postigli sličan efekat na ciljnom jeziku. Također, Bassnett i Lefevre napominju kako je važno da prevod bude prilagođen ciljnoj kulturi i čitaocima na tom jeziku, što podrazumijeva shvatanje sociokulturnih konteksta i referenci. (Bassnett, Lefevre, 2013:12-91)

S ovim u vezi, problemi s kojima se prevodilac književnih tekstova može susresti su mnogobrojni. Prva je izazovnost samog teksta, budući da pisci često koriste jezičke figure, metafore i stilističke eksperimente koji mogu biti teško prenosivi na drugi jezik. Osim toga, književna djela često sadrže kulturne reference koje nisu prepoznatljive na drugom jeziku i zahtijevaju dodatna tumačenja ili prilagođavanje. Prema riječima Venutija prevodilac se također prilikom prevođenja književnog teksta suočava s dilemom da li doslovno prenijeti značenje ili zadržati poetsku vrijednost originalnog teksta rizikujući razumnost teksta.

Stav teorije prevođenja prema prevođenju književnog teksta varira. Neki teoretičari smatraju da je prevod književnih djela umjetnost sama po sebi i da prevodilac treba biti kreativan interpretator originala. Drugi naglašavaju važnost vjernosti originalnom tekstu i forsiraju doslovno prenošenje značenja. U svakom slučaju, prevodioci književnih tekstova se oslanjaju na svoje jezičke vještine, kreativnost i senzibilitet kako bi postigli najbolje moguće rezultate. (Venuti, 1995:21-83)

U prevođenju književnog teksta, prevodioci se suočavaju sa specifičnim izazovima i zahtjevima koje ovaj tekst donosi. Kao što je ranije pomenuto, potrebno je balansirati između vjernosti originalu i stvaranja djela koje će biti samostalno i vrijedno čitanja na ciljnom jeziku. Ovaj proces zahtijeva ne samo jezičke vještine, već i duboko razumijevanje umjetničkog djela i sposobnost da se prenese njegova suština na drugi jezik. Samo tako prevodilac može ostvariti uspješan prenos književnog djela iz jedne kulture u drugu. (Venuti, 1995:21-83)

Kulturološki markirani elementi u jeziku

Kulturološki markirani elementi u jeziku se odnose na riječi, izraze ili druge jezičke elemente koji nose kulturno-specifično značenje ili vrijednost. Takvi elementi mogu biti povezani s određenom kulturom, tradicijom, običajem ili društvenim kontekstom. Oni često nose implikacije, konotacije ili emocionalni naboj koji je specifičan za određenu kulturu ili društvo. (Blažytė, Liubinienė, 2016:42-45)

Jezik je po prirodi kompleksna pojava i rezultat je preplitanja raznih komponenata. Osim lingvističkih komponenata nepohodno je u obzir uzeti i kulturološku komponentu zbog važnosti koju ona uživa, naročito u novije vrijeme. Ako uočimo brzinu i efekat globalizacije u današnjem vremenu shvatit ćemo da je sve češći dodir stranih jezika i kultura.

Govornici jednog jezika su vrlo često spremni zanemariti i oprostiti morfosintaksičku grešku govorniku kojem taj jezik nije maternji, međutim vrlo teško će zanemariti grešku učinjenu pri pogrešnom korištenju kulturološki markiranog elementa u jeziku. (Larina, 2005:33)

Kulturološka komponenta u jeziku naročito dolazi do izražaja kada se dovede u kontrast s drugim jezikom i kulturom i u tom se kontekstu može jasnije govoriti o pojmu kulturološke specifičnosti. U ovaj pojam su sažete sve forme jednog jezika, ali i svi ostali nejezični elementi kao što su historijski koncept, tradicija, neverbalno ponašanje,... Ipak u ovom dijelu rada ćemo se zadržati na jezičkim elementima u smislu kulturološke specifičnosti pa ćemo naglasiti kako se u jeziku ovim pojmom naznačavaju elementi rječnika, idiomatske fraze, poslovice, metafore, psovke, uzvici, poređenja, toponimi i mnogi drugi. (Škaljić, 1989:23)

Kada je riječ o kulturološki markiranim elementima u jeziku, treba imati u vidu da oni imaju fiksno mjesto u kontekstu kulture društva, a za njihov prevod nije samo nužno vješto rukovati rječnikom, nego i opširno poznavati osobine, duh i posebnost vlastite i tuđe kulture. S ovim u vezi, jasno je da prevodilac suočen sa prevodom kulturološki markiranog elementa mora da bude spreman na manje ili veće transformacije dijelova teksta, dodavanje kontekstualnih objašnjenja, približavajući tako kulturne osobnosti originalnog teksta govorniku ciljanog jezika. U ovom smislu je važno pomenuti nužnost da prevodilac bude u stanju preslikati, usaditi duh kulture i društvenog koncepta izvorne kulture u ciljanu. (Škaljić, 1989:23)

Dakle, u procesu prevođenja, kulturološki markirani elementi su neizostavna nijansa, a njihov adekvatan prevod će pored činjenične tačnosti dodati notu i komunikativne vrijednosti prevodu koliko dozvoljavaju ciljani jezik i kultura.

S obzirom na bogatu kulturnu i jezičku baštinu Bosne i Hercegovine, bosanski jezik sadrži niz kulturološki markiranih elemenata. Postoji nekoliko izvora i demografskih faktora koji su uticali na formiranje i razvoj bosanskog jezika sa svojim kulturološki markiranim elementima. Prvo, treba uzeti u obzir geografski položaj Bosne i Hercegovine. Smještena na Balkanskom poluostrvu, ova zemlja je kroz historiju bila susretište raznih kultura i civilizacija. Uticaji sa istoka i zapada, kao i sjevera i juga, oblikovali su jezičku raznolikost i doprinijeli bogatstvu kulturoloških elemenata. Ove političke promjene i uticaji su se odrazili na jezik, dovodeći do prisustva kulturološki markiranih elemenata čiji korijeni sežu mnogo dublje od područja jugoistočne Evrope i slavenskog govornog područja. (Alić, 1998:23-160)

Džezva – je bakrena posuda posebnog oblika za tradicionalno pečenje bosanske kahve, u širem smislu je uopšte posuda za pečenje kahve. Kulturološki je markiran element i usko je vezan za bosansku tradiciju. Džezva može označavati ritual pripreme kafe i sa sobom nositi konotacije na proces ispijanja kahve koji igra važnu ulogu u društvenim interakcijama. Druženje uz kafu postaje prilika za razgovor, povezivanje i dijeljenje informacija, čime se džezva povezuje s društvenim aspektima života. Ukratko, riječ džezva prelazi osnovnu funkciju označavanja predmeta i postaje simbol dubokih kulturoloških vrijednosti, tradicije i identiteta u bosanskom jeziku. (Haverić, Šehović, 2017:38-56)

Sevdah - Imenica sevdah inicijalno označava tradicionalni muzički stil karakterističan za Bosnu i Hercegovinu. Sevdah je emotivna muzika koja često izražava tugu, melanholiju ili ljubavnu patnju. Ovaj izraz ima duboko ukorijenjeno značenje u bosanskoj kulturi i prenosi specifične emocije koje su povezane s ovim muzičkim stilom. S tim u vezi, ovaj kulturološki markiran element može da se iskoristi u bosanskom jeziku i u kontekstu emocije, raspoloženja i odnosa prema drugoj osobi. Prevod ovog, kao i drugih kulturološki markiranih elemenata je naročito izazovan i na drugom jeziku ne može uvijek dočarati sve nijanse i emotivni naboj koji nosi izraz sevdah. (Halilović, Tanović, Šehović, 2008:72)

Baklava – Baklava je tradicionalna bosanska slastica, ali je simbol bogatstva, slavlja i gostoprimstva u bosanskoj kulturi. Izraz baklava nosi sa sobom specifične asocijacije na tradicionalnu bosansku kuhinju i radosti koje se dijele s gostima. Prevođenje ovog izraza na druge jezike može izgubiti tu bogatu kulturnu konotaciju koju nosi u bosanskoj kulturi. (Halilović, Tanović, Šehović, 2008:72)

Također, važno je ne zanemariti etničku raznolikost stanovništva Bosne i Hercegovine koja doprinosi prisustvu raznovrsnih kulturološki markiranih elemenata u bosanskom jeziku. Na ovom području postoje tri glavne etničke grupe - Bošnjaci, Hrvati i Srbi, svaki s vlastitom kulturnom specifičnošću, a ovi etnički faktori utiču na jezičke varijante bosanskog jezika, uključujući različite dijalekte, akcente i lokalne izraze koji su kulturološki markirani. (Alić, 1998:23-160)

Kada se govori o španskom jeziku, ekspanzija španskog jezika na vrlo prostran geografski prostor rezultirala je bogatstvom kulture i tradicije hispankog svijeta, što se odražava u njegovom jezičkom izričaju. U vezi s tim, španski jezik, pored engleskog jezika, raspolaže najvećim brojem kulturološki markiranih elemenata. (Lapesa, 1980:62-112)

Po riječima Pennya, hispanki svijet i španski jezik pored romanske kulture asimilirao je elemente maurske i sefardske kulture i jezika, a u novijoj historiji je asimilirao i elemente kulture nativnih američkih plemena. (Penny, 2002:1-91) Važno je pomenuti da Lipski govori i o asimilaciji afričke kulture i tradicije naročito na području Južne i Centralne Amerike. (Lipski, 2011:41-67)

Sobremesa - Ovaj izraz se odnosi na vrijeme koje se provodi za stolom nakon obroka, kada se ljudi opuštaju, razgovaraju i uživaju u društvu. Ova tradicija je duboko ukorijenjena u

hispanskoj kulturi i označava važnost zajedništva i bliskih odnosa. Ovaj kulturološki markiran element je nastao od španskih riječi *sobre* (iznad) i *mesa* (sto) implicirajući na vrijeme provedeno za stolom ili nakon obroka. Kao i većina kulturološki markiranih elemenata, se vrlo teško može prevesti na strani jezik a da pri tom zadrži sve nijanse koju izraz nosi na izvornom jeziku.¹

Duende - Ovaj koncept ima nekoliko značenja i konotacija. Osnovno značenje riječi je vilenjak ili patuljak u mitologiji i folkloru. Međutim, riječ kao kulturološki markiran element također ima dublje i šire značenje koje se odnosi na umjetnost, posebno na ples, muziku i poeziju.

U kontekstu umjetnosti, duende se odnosi na neobjašnjivu i neuhvatljivu magičnu prisutnost ili duhovnu silu koja inspirira umjetnike da stvore nešto istinski izvanredno. Koncept duende-a posebno je povezan s flamencom, tradicionalnom španskom muzičkom i plesnom izvedbom. Smatra se da umjetnici koji imaju duende posjeduju duboku strast, intenzitet i autentičnost u svojoj izvedbi. Duende se smatra izvorom kreativnosti i izražavanja emocija na najdubljem razini.

Iako je duende najčešće povezan s flamencom, koncept se može primijeniti i na druge umjetnosti poput pjesništva, književnosti i slikarstva. U tim kontekstima, duende predstavlja neopipljivu energiju koja obogaćuje umjetničko djelo i prenosi duboke osjećaje i istinu. Ovaj kulturološki markiran element potiče iz španskog jezika, ali ima slične konotacije u drugim romanskim jezicima, kao što je portugalski *duende* i francuski *démon*.²

Tapas – U kulturološkom smislu, riječ tapas odnosi se na malene porcije hrane koje se tradicionalno poslužuju uz piće u španjolskim barovima i restoranima. Ovaj koncept ima duboke korijene u španjolskoj kulturi i načinu života.

Tapasi su prvobitno nastali kao mala grickalica koja se stavljala preko čaše vina ili pića kako bi se spriječio ulazak muha ili prašine. Kasnije su evoluirali u raznolike gastronomske komade hrane, koji se poslužuju kao lagani obroci ili meze. Ova praksa omogućava gostima da isprobaju različite okuse i sastojke dok uživaju u razgovoru s prijateljima i obitelji.

Koncept tapasa ima duboko društveno značenje u španjolskoj kulturi. Ideja je da se hrana dijeli i razmjenjuje, potičući druženje i interakciju među ljudima. To je način povezivanja i zajedničkog uživanja u hrani i piću, bez žurbe. Također, tapasi često reflektiraju regionalnu kuhinju i sastojke specifične za određeno područje Španije.

Ukratko, tapas u konotativnom značenju ne označava samo hranu, već predstavlja način života, druženja i uživanja u hrani u hispanskoj kulturi.³

Kao što smo pomenuli na nekoliko stranica rada koje su prethodile ovom poglavlju, prevođenje kulturološki markiranih elemenata je kompleksan proces. Gotovo je nemoguće da prevodilac postigne potpunu ekvivalenciju kada se radi o kulturološki markiranim elementima.

1 <https://dle.rae.es/sobremesa?m=form> (Pristup 17.02.2023)

2 <https://dle.rae.es/duende?m=form> (Pristup 17.02.2023)

3 <https://dle.rae.es/tapa#Z6OF72b> (Pristup 28.08.2023)

Prevođenje kulturološki markiranih elemenata sa španskog jezika na druge jezike često predstavlja izazov za prevodioce. Kada se prevode na drugi jezik, ovi elementi mogu izgubiti svoje autentično značenje i teško se prilagoditi ciljnom jeziku i kulturi. (Penny, 2002:1-91)

Prevođenje elemenata kulture

U procesu prevođenja, susreću se mnogi izazovi, ipak, jedan od ključnih, po riječima Venutija, je prenošenje kulturološki markiranih elemenata iz jednog jezika u drugi.

Kulturološki markirani elementi su specifični termini, koncepti ili izrazi koji su duboko ukorijenjeni u određenoj kulturi i nemaju direktnu ekvivalenciju u drugim jezicima i kulturama. Kada se prevode, ovi elementi zahtijevaju da prevodilac ima razumijevanje konteksta, kulture i semantičkih nijansi izvornog jezika, kao i sposobnost pronalaženja adekvatnih ekvivalentnih izraza u ciljnom jeziku.

Venuti navodi da pronalaženje odgovarajućih ekvivalentnih izraza za kulturološki markirane elemente može biti izazovno jer se prevodilac mora pozabaviti različitim aspektima. To uključuje prepoznavanje i razumijevanje društvenih, historijskih i kulturoloških konteksta u kojima se ovi elementi koriste, kao i identifikaciju semantičkih nijansi i konotacija koje oni nose. (Venuti, 1995:59-96)

Cultural references in source texts are recognized as probably the most troublesome elements of a translation, raising not only the question of the proper selection of a particular lexical unit but also the issue of the cultural competence. Many researchers, linguists, and scientists deal with definition, recognition, classification and translation matters of culture-specific items, yet the consensus cannot be reached. Blažytė, Liubinienė, 2016:42)

Važno je napomenuti da određeni kulturološki markirani elementi možda neće biti lako ili uopšte razumljivi ili prepoznatljivi čitaocima ciljnog jezika. Stoga je neophodno pronaći strategije za prenošenje kulturne suštine bez gubljenja iz vida čitljivost i koherentnost prevedenog teksta.

S tim u vezi, prevodilac također mora biti svjestan da je direktna prenesenost kulturološki markiranih elemenata često nemoguća ili nedovoljna. Umjesto toga, prevodilac se često oslanja na strategije kao što su *kalk* ili *adaptacija*, gdje se element prilagođava ciljnom jeziku na način koji će očuvati suštinsko značenje i kulturološki kontekst. U nekim slučajevima, prevodilac može koristiti opisni pristup kako bi prenio koncept ili termin, koristeći dodatne riječi ili objašnjenja. (Blažytė, Liubinienė, 2016:43-45)

Različiti lingvisti i teoretičari prevođenja pristupaju definisanju i prevođenju kulturološki markiranih elemenata na različite načine. Ovi pristupi se razlikuju u zavisnosti od teorijskog okvira i metodologije koju svaki teoretičar slijedi.

Naglasimo još jednom da prevođenje kulturološki markiranih elemenata zahtijeva duboko razumijevanje obiju kultura koje su uključene u proces prevođenja. Prevodilac treba biti svjestan

kulturnih koncepta, vrijednosti, uvjerenja i normi prisutnih u oba jezika. Osim toga, prevodilac treba biti upućen u historiju, mitologiju, književnost i druge kulturne specifičnosti koje mogu biti relevantne za razumijevanje i prevođenje markiranih elemenata. (Berman, 1995:32-101)

S tim u vezi, u ovom dijelu rada pomenut ćemo nekoliko strategija koje služe prevodiocu kao smjernica prilikom prevođenja djela sa izvornog jezika na ciljani. Ove strategije se jednako mogu primijeniti kada je riječ o prevođenju kulturološki markiranih elemenata, te će nam u dijelu rada posvećenom analizi poslužiti kao instrument tumačenja prevoda. Vinay i Darbelnet dakle nude nam sljedeće strategije: (Darbelnet, Vinay, 1995:20-100)

Posuđivanje ili posuđenice – podrazumijeva prenos kulturološki obilježenog elementa ili izraza iz izvornog teksta ne prevodeći ga.

Kalk – podrazumijeva sintagmatske posuđenice koje sadrže iste leksičke elemente u oba jezika.

Doslovni prevod – podrazumijeva doslovan prenos značenja – *riječ za riječ*, a ne – *smisao za smisao*. Ova strategija je limitirana u većini slučajeva na srodne jezike.

Transpozija – podrazumijeva prenošenje značenja izvornog jezika na ciljani jezik promjenom gramatičke strukture ili rečeničnog obrasca. Transpozija se koristi kada ne postoji direktna ekvivalentna struktura ili oblik u ciljnom jeziku, pa se koristi alternativni jezički oblik ili struktura kako bi se prenio isti smisao.

Modulacija – podrazumijeva prilagodbu ili preinaku izraza koji se koristi u prevodu kako bi se zadržao osnovni smisao i izražajnost izvornog teksta, ali i kako bi se prilagodio ciljnom jeziku ili ciljnoj kulturi. Modulacija može uključivati promjenu redoslijeda riječi, promjenu gramatičkih struktura, zamjenu izraza ili fraza s ekvivalentnima koji bolje odgovaraju ciljnom jeziku, ili upotrebu stilističkih figura kako bi se prenijela željena značenja ili efekti. Ovaj postupak modulacije omogućuje prevodiocima da prilagode tekst prema jezičkim, kulturološkim i stilističkim konvencijama ciljnog jezika.

Ekvivalencija – podrazumijeva prilagodbu i preinaku idiomatskih izraza, onomatopeja, fraza i drugih jezičkih elemenata koji su duboko ukorijenjeni u historiju i tradiciju jednog govornog područja.

Adaptacija – podrazumijeva prilagodbu izvornog izraza ciljnom jeziku kako bi se održala njegova funkcija i stilistička vrijednost. To može uključivati izmjenu riječi, fraza, konstrukcija rečenica a ponekad i paragrafa.

Pored koncizno izloženih procedea Vinaya i Darbelneta, koji kao smjernice služe prevodiocu u kompleksnom i izazovnom procesu prevođenja u ovom dijelu rada ćemo pomenuti i Borgesa.

Borges u eseju *Los traductores de las mil y una noches* istražuje probleme na koje su prevodioci nailazi u pokušaju da preslikaju kulturološko bogatstvo i jezičke nijanse arapskih bajki na drugi jezik. U vezi s tim, Borges naglašava važnost preslikavanja esencije originalnog teksta i prenošenja kulturološkog duha kako bi prevod bio jedinstven i blizak originalnom djelu. (Kristal, 1999:3)

Važno je naglasiti da su pomenuti teoretičari, prevodioci i književnici jedni od mnogih koji su, i koji i danas govore na ovu temu. Možemo zaključiti iz ranije pomenutih teorija da je jedna misao jedinstvena za većinu teoretičara. Dakle, za stvaranje adekvatno prevedenog teksta važno je prenijeti značenje, duh, stil, ritam i efekt originalnog teksta u ciljni jezik.

Analiza prevoda kulturološki markiranih elemenata

Teza i metodologija

U svrhu pristupa analizi, neophodno je da navedemo i odredimo kriterij i pretpostavku. Teza koju nastojimo potvrditi jeste da ekvivalencija kulturološki markiranih elemenata u prevodu sa bosanskog jezika na španski jezik ne postoji u potpunosti. Osim ove pretpostavke, cilj je komentarisati i analizirati prevod na španskom jeziku te izvući zaključke o strategijama koje su prevodioci primijenili kako bi prenijeli kulturološki markirane elemente iz bosanskog u španski jezik. Izuzetno bitan segment ovog istraživanja posvetit ćemo analizi potencijalnih problema koji se mogu javiti pri prevođenju ovog djela.

U tom kontekstu, u nastavku rada ćemo prvobitno pomenuti nekoliko različitih tumačenja i podjela pojma ekvivalencije. Pojam ekvivalencije će nam služiti kao instrument kontrastivne analize prevoda primarnog korpusa.

Pojam ekvivalencije

Strukturalista *Jakobson* tvrdi da postoje tri vrste prevoda: intralingvalni (preformuliranje ili parafriziranje unutar jednog jezika), interlingvalni (preformuliranje ili parafriziranje između dva jezika) i intersemiotički (preformuliranje ili parafriziranje između sistemima znakova).

Konkretnije, kada bi se *Jakobson* suočavao s teškim problemom ekvivalencije u značenju između riječi na različitim jezicima, odmah bi isticao činjenicu da ne može postojati potpuna ekvivalencija između dvije riječi. A kao primjer navodi englesku riječ *cheese* koja nikada ne može biti ekvivalentna ruskoj riječi *syр* jer koncept sira ne uključuje istu vrstu kiselog sira na koji se misli na ruskom jeziku. (*Jakobson*, 1959:114)

Pri detaljnijem pregledu navedenih pogleda na ekvivalenciju, može se tvrditi da postoje neke sličnosti između teorije prevoda *Vinaya* i *Darbelneta* i *Jakobsonove* teorije. Usvojivši lingvistički pristup, oni tvrde da je prevod moguć unatoč kulturološkim ili gramatičkim razlikama između izvornog jezika i ciljnog jezika, uzimajući u obzir činjenicu da se uloga prevodioca ne smije zanemariti, te priznaju određena ograničenja lingvističkog pristupa, omogućavajući prevodiocu da se osloni na druge postupke koji će osigurati učinkovitije i cjelovitije prenošenje poruke izvornog teksta u ciljni tekst. (*Jakobson*, 1959:114)

Nida i *Taber* (1982:25) tvrde da postoje dvije osnovne vrste ekvivalencije:

Formalna ekvivalencija – odnosi se na slučaj kada ciljni tekst jako slični izvornom po obliku i sadržaju. (Nida, Taber, 1982:25)

Dinamička ekvivalencija – odnosi se na slučaj kada se poruka na ciljni jezik prenese na što suptilniji i prirodni način. (Nida, Taber, 1982:25)

Može se tvrditi da je Nida pristalica dinamičke ekvivalencije jer je smatra učinkovitijim postupkom prevođenja. Njegova naklonost dinamičkoj ekvivalenciji je izražena u izdanju *The Theory and Practice of Translation* gdje tvrdi da dinamička ekvivalencija u prevođenju ide dalje od ispravnog prenosa informacija. (Nida, Taber, 1982:25)

Kada govorimo o prevodilačkoj ekvivalenciji, a naročito u kontekstu instrumenta za sprovođenje kontrastivne analize, vrlo važno je pomenuti teoriju ekvivalencije Tourya o kojoj govori i Rabadán.

U djelu *Equivalencia y traducción* Rabadán istražuje koncept ekvivalencije u kontekstu prevoditeljske teorije, pri čemu se oslanja na teoriju Tourya. Toury je teoretičar prevođenja koji je razvio konceptualni okvir za analizu prevođenja. U svojim raspravama, Rabadán produbljuje Touryevu teoriju, istražujući tri nivoa ekvivalencije/odnosa izvornog jezika i ciljanog jezika: moguću, ostvarenu i obaveznu ekvivalenciju:

Prvi nivo, **moguća ekvivalencija**, teoretski je uvjetovana. Ovaj nivo ekvivalencije fokusira se na prenošenje izvornog teksta na ciljani jezik s naglaskom na očuvanje komunikacijske funkcije i efekta teksta unutar ciljane kulture. Ovdje se prevoditelju dopušta veća sloboda u odabiru izraza i kulturoloških referenci kako bi osigurao da tekst bude razumljiv i relevantan ciljanoj publici, čak i ako to znači udaljavanje od originalnog teksta. Ovaj nivo ekvivalencije omogućuje prevodiocu da se prilagodi kulturnim razlikama i da uspješno prenese suštinsku svrhu i notu teksta. Rabadán produbljuje ovu temu opisujući tip veze između izvornog i ciljanog jezika u smislu teorijskog koncepta koji je uslov za ostvarenje ove ekvivalencije. (Toury, 1980:51-220)

En primer lugar tenemos la equivalencia como concepto teórico en el plano abstracto. El conjunto de relaciones que, a lo largo de la historia de la práctica de la traducción, han funcionado y pueden funcionar como equiva-lencia es el sistema de la equivalencia potencial Este debe dar cobertura teórica a todas y cada una de las realizaciones de la equivalencia en el plano descriptivo, es decir, a todas las relaciones que hacen que un texto pueda ser considerado TM de un TO previo. (Rabadán, 1991:53)

Drugi nivo, **ostvarena ekvivalencija**, temelji se na empirijskim uvjetima. Ovaj nivo se usredotočuje na vjerodostojno prenošenje poruke, tona, konotativnog i denotativnog značenja izvornog teksta na ciljani jezik. Prevoditelj mora prilagoditi tekst normama i kulturološkim vrijednostima ciljanog jezika, kako bi se osigurala autentičnost i razumijevanje teksta u novom jezičnom i kulturnom okruženju. Ovdje se naglasak stavlja na postizanje istih emocionalnih i semantičkih nijansi kao u izvornom tekstu, unatoč promjenama u jeziku i kulturi. (Toury, 1980:51-220)

Treći nivo, **obavezna ekvivalencija**, uvjetovana je a priori kriterijem. Ovaj nivo ekvivalencije zahtijeva prenošenje izvornog teksta na ciljani jezik bez adaptacija ili prilagodbi. Prevoditelj se drži što vjernije originalnog teksta, ne dozvoljavajući promjene u obliku ili značenju, čak i ako to rezultira manje prikladnim ili manje razumljivim tekstom na ciljanoj kulturi. Ova vrsta ekvivalencije važna je u kontekstima gdje se istinitost izvornog teksta smatra neporecivom i ne smije biti narušena. (Toury, 1980:51-220)

El tercer nivel de la equivalencia, el que corresponde a la rama aplicada, es el que está más cerca de la noción tradicional: la noción normativa de lo que debe ser establecida según parámetros fijos. (Rabadán, 1991:53)

Rabadánove analize ekvivalencije produbljuju razumijevanje Touryjeve teorije i pomažu prevodiocima da razmotre različite nivoe ekvivalencije u ovisnosti o specifičnostima teksta, kontekstu i ciljanoj kulturi. Ovi nivoi omogućuju prevodiocima fleksibilnost u pristupu prevođenju, uzimajući u obzir važne aspekte kao što su komunikacijska funkcija, emocionalna dubina i autentičnost prenesenog teksta.

TYPE OF RELATIONSHIP	CRITERION (OR TYPE OF CONDITIONS)	BRANCH OF TRANSLATION STUDIES
possible rel. & potential equivalence	theoretical	theory of translation
existing rel. & realized (actual) equivalence	empirical	descriptive translation studies
required rel. (equivalence in the traditional usage)	a priori	applied translation studies

4

⁴ Preuzeto od: Rabadán, 1991:53

Analiza prevoda nekih kulturološki markiranih elemenata u djelu *Kad sam bio hodža*

Na narednim stranicama ovog rada bavićemo analizom prevoda nekolicine kulturološki markiranih elemenata. U romanu Damira Ovčine *Kad sam bio hodža*. Djelo su preveli L. F. Garrido i T. Pišteleka pod nazivom *Plegaria en el asedio*.

Primjeri iz korpusa i prevod na španskom jeziku:

1. Na stubištu miris *sarme*. (Ovčina, 2021:12)

En las escaleras olor a *sarma*. (Ovčina, 2021:18, prevod)

Pojašnjenje u fusnoti: *Sarma* - Plato típico de los Balcanes que consiste en hojas de repollo rellenas de carne y otros ingredientes. (Ovčina, 2021:18, prevod)

sarma im. ž. r. (tur.), g. mn. *sarmi/sarma* - vrsta jela, nadjev od mesa i pirinča sa začinima umotan u listove kupusa ili grožđa. (Čedić, Hajdarević. Kadić, Kršo, Valjevac, 2007:1018)

Ekvivalencija: nulta

Strategija: posuđenica (termin definisan u fusnoti)

2. Oko sira i mesa neštedimice nabaca kiselih krastavaca iz vitaminkine tegle pa i *ajvara* istog proizvođača. (Ovčina, 2021:27)

Alrededor de las lonchas coloca sin escatimar pepinillos en vinagre de un tarro de Vitaminka y *ajvar* del mismo fabricante. (Ovčina, 2021:34, prevod)

Pojašnjenje u fusnoti: *Ajvar* - Salsa elaborada con pimientos rojos y berenjenas muy popular en los Balcanes. (Ovčina, 2021:34, prevod)

Ekvivalencija: nulta

Strategija: posuđenica (termin definisan u fusnoti)

3. Što prije u bolnicu. Stari stavlja *džezvu* na sto. Ja sok. (Ovčina, 2021:31, prevod)

Cuanto antes al hospital. Mi padre pone *la džezva* en la mesa. Yo el zumo. (Ovčina, 2021:39, prevod)

Pojašnjenje u fusnoti: Džezva - Cazo con mango largo que se utiliza para hacer café de puchero. (Ovčina, 2021:39, prevod)

džezva im. ž. r. (ar.), g. mn. džezv! - posuda od bakra ili kakvog drugog materijala za kuhanje kafe. (Čedić, Hajdarević, Kadić, Kršo, Valjevac, 2007:130)

Ekvivalencija: nulta

Strategija: posuđenica (termin definisan u fusnoti)

4. *Fíco* s crvenim križom ulazi na stazu ispred naše garaže. (Ovčina, 2021:32)

El Zastava 750, o sea un Fíco, con la cruz roja, accede al camino delante de nuestro garaje. (Ovčina, 2021:40, prevod)

fíco – automobil marke Zastava. (Sabljak, 2001:157)

Ekvivalencija: nulta

Strategija: posuđenica (termin definisan u tekstu)

5. Zatvorena *piljara*, trafika, *buregdžinica*, staklar. (Ovčina, 2021:32)

Cerrados *la frutería*, el kiosco, *el puesto de burek*, la cristalería. (Ovčina, 2021:32, prevod)

Pojašnjenje u fusnoti: Burek - Una especie de pastel salado de masa filo relleno con carne por lo general. (Ovčina, 2021:32, prevod)

piljara im. ž. r. (tur.) - trgovina u kojoj se prodaju voće i povrće, piljarnica. (Čedić, Hajdarević, Kadić, Kršo, Valjevac, 2007:620)

La fruteria - Tienda o puesto donde se vende fruta.⁵

Ekvivalencija: potpuna

Strategija: ekvivalencija

buregdžinica im. ž. r. - ugostiteljski objekat u kojem se spravljaju i prodaju bureci i druge pite. (Čedić, Hajdarević, Kadić, Kršo, Valjevac, 2007:56)

El puesto - Tenderete, generalmente desmontable, que se pone en la calle para vender cosas.⁶

Ekvivalencija: nulta

Strategija: posuđenica (termin definisan u tekstu)

6. Svjetlo ispred **granapa**. (Ovčina, 2021:36)

Luz delante de **la tienda de ultramarinos**. (Ovčina, 2021:45, prevod)

granap im. m. r. - manja prodavnica živežnih namirnica (skr. od Gradsko nabavno preduzeće), kolokvijalni izraz na govornom području Sarajeva. (Čedić, Hajdarević, Kadić, Kršo, Valjevac, 2007:179)

adj. Esp. Dicho de un género o de un comestible, y especialmente del de fácil conservación: Traído del otro lado del mar, y sobre todo de América o Asia. U. m. c. s. m. pl. Lonja, tienda de ultramarinos.⁷

La tienda - por antonom. tienda de comestibles o de mercería.⁸

5 <https://dle.rae.es/fruter%C3%ADa> (Pristup: 23.04.2023)

6 <https://dle.rae.es/puesto?m=form> (Pristup: 23.04.2023)

7 <https://dle.rae.es/ultramarino> (Pristup: 23.04.2023)

8 <https://dle.rae.es/tienda?m=form> (Pristup: 23.04.2023)

Ekvivalencija: parcijalna

Strategija: transpozija

7. Na kafu negdje! Napravit ću nam ja, **bona**, kafu! (Ovčina, 2021:43)

¡Tomemos un café en alguna parte! ¡El café lo hago yo, **mujer**! (Ovčina, 2021:52, prevod)

bóna 1 uzv. (odnosi se na ženske osobe)

reg. fam.

1. jedna, bolesna; elipsa za »bolna ne bila«, a upotrebljava se u iskazivanju molbe, čuđenja,

2. u prijateljskom i familijarnom obraćanju u značenju rodice, prijateljice, prije [Đe si, bona?]⁹

La mujer - Persona del sexo femenino; mujer que ha llegado a la edad adulta; mujer que tiene las cualidades consideradas femeninas por excelencia; esposa o pareja femenina habitual, con relación al otro miembro de la pareja.¹⁰

Riječ pripada kolokvijalnom registru, koristi se i kao uzrečica a prevod je adekvatan i može se posmatrati kao ekvivalent.

Ekvivalencija: potpuna

Strategija: ekvalencija

8. U izlozima slastičarni **tulumbe** i **baklave**. (Ovčina, 2021:50)

En los escaparates de las pastelerías **tulumbas** en almíbar y pequeñas **baklavas**. (Ovčina, 2021:61, prevod)

Pojašnjenje u fusnoti:

Tulumba – Pastelillo típico de la cocina otomana hecho de masa frita empapada en almíbar.

⁹ <https://jezikoslovac.com/word/ipkb> (Pristup 25.04.2023)

¹⁰ <https://dle.rae.es/mujer?m=form> (Pristup 25.04.2023)

Baklava - Pastel elaborado con pistachos o nueces y masa filo bañado en almíbar.

(Ovčina, 2021:67, prevod)

tulumba im. ž. r. (tur.), g. mn. tulumbi - sladak duguljast i rebrast zaliveni kolač. (Čedić, Hajdarević, Kadić, Kršo, Valjevac, 2007:1153)

baklava im. ž. r. (ar.), g. mn. baklava - orijentalna poslastica koja se u domaćinstvima najčešće priprema u vrijeme Bajrama; pravi se slaganjem jufke, koja se filuje smjesom tirinta, šećera i samljevenih oraha, a poslije pečenja prelijeva agdom (u toploj vodi rastopljeni šećer). (Čedić, Hajdarević, Kadić, Kršo, Valjevac, 2007:24)

Ekvivalencija: nulta

Strategija: posuđenica (termin definisan u fusnoti)

9. Rezervna milicija s plavim *titovkama* patrolira. (Ovčina, 2021:50)

Reservistas de la policía con *el gorro cuartelero* azul patrullan. (Ovčina, 2021:61, prevod)

titovka/titovka im. m. r., dat. jd. titovci/titčvci, g. mn. titčvki/titčvki - kapa koju su nosili Titovi partizani i vojnici JNA. (Čedić, Hajdarević, Kadić, Kršo, Valjevac, 2007:1136)

El gorro cuartelero - Este tipo de gorro es comúnmente utilizado por personal de servicios de seguridad y defensa, como policías, guardias de seguridad, militares y otros profesionales que requieren un uniforme específico. Suele formar parte del uniforme de gala o del uniforme diario, dependiendo del reglamento interno de cada institución.¹¹

Ekvivalencija: parcijalna

Strategija: transpozija

11 Museo del Ejército, 127

10. Na trolejbuskoj zaustavljamo **golfa keca**. (Ovčina, 2021:44)

En la parada del trolebús paramos **un Golf I**. (Ovčina, 2021:54, prevod)

kêc m <V kêče, N mn kéčevi> žarg. zast. (+ srp.) negativna ocjena; jedinica, nedovoljan, kolac, top.¹²

Ekvivalencija: parcijalna

Strategija: transpozija

11. I sto ko što je taj što je na Jevrejskom i tamo oko Ljubljanske, znaš ga, možda si ga vido, taj neki s kosom, **kokardom** i bradom, bolji od ovih bez brade. (Ovčina, 2021:138)

Igual que el que cubre el cementerio judío y los alrededores de la calle Ljubljanska, ¿lo conoces?, quizá lo has visto, es un tipo con pelo largo, **escarapela** y barba, es mejor que estos sin barba. (Ovčina, 2021:174, prevod)

Ekvivalencija: parcijalna

Strategija: modulacija

12. Ona me uvlači u hodnik. Pruža komad **pite**. Stan miriše na **krompirušu**. (Ovčina, 2021:140)

Me ofrece un trozo de **pita**. El piso huele a **pita de patatas**. (Ovčina, 2021:177, prevod)

pita

Ekvivalencija: parcijalna

Strategija: modulacija

krompiruša

¹² <https://jezikoslovac.com/word/f7yi> (Pristup: 27.04.2023)

Ekvivalencija: nulta

Strategija: posuđenica (termin pojašnjen u fus noti)

13. Samo čuješ dernjavu na haustoru pa tišina pa udari nogom u vrata i urliče ne mrdaj, **balijo** da te ne bi od glave rastavio. (Ovčina, 2021:182-183)

Solo oyes vocerío en el portal, luego silencio, da una patada en la puerta y me grita, no te muevas, **mahometano**, si no quieres que te aplaste la cabeza. (Ovčina, 2021:234, prevod)

Ekvivalencija: parcijalna

Strategija: modulacija

14. Uzećet ćeš, kaže taj – a stalno majku tursku s merakom psuje, još deset do jutra ili ti nema te tikve. Drži nešto kao sablju, ogroman nož malo zakrivljen, u crnom još i **šajkaču** nosi. (Ovčina, 2021:183)

Reunirás más, dice él, insultando, sin cesar y con regodeo, a la madre que me parió, diez más hasta mañana o te cortaré la cabeza. Sujeta algo como un sable, un cuchillo enorme un poco curvado, viste de negro y lleva además la **šajkača**. (Ovčina, 2021:234, prevod)

Pojašnjeno ranije u tekstu: (...) *luego una šajkača, el gorro tradicional serbio* (...) (Ovčina, 2021:111, prevod)

šajkača

Ekvivalencija: nulta

Strategija: posuđenica (termin definisan ranije u tekstu)

15. Mi posrćući niz stepenice, onaj gore više gori **poturica** od turčina. (Ovčina, 2021:214)

Nosotros tambaleándonos por las escaleras, el de arriba grita, **los conversos** son peores que los turcos. (Ovčina, 2021:275, prevod)

Ekvivalencija: parcijalna

Strategija: modulacija

Poturica, riječ kolokvijalnog registra može se promatrati kao kulturema jer nije univerzalna u svim kulturama i jezicima, već je specifična za određene historijske i kulturne kontekste, posebno u regionima gdje je postojala turska vlast ili uticaj.

16. On upitno digne glavu i kao da usnama nečujno oblikuje riječ otac. Ja *išaretim* kako mislim da je blizu. (Ovčina, 2021:251)

Él levanta inquisitivo la cabeza y con los labios forma inaudiblemente la palabra padre. Yo *con gestos* que creo que está cerca. (Ovčina, 2021:323, prevod)

Ekvivalencija: parcijalna

Strategija: transpozija

Strategije prilikom prevođenja kulturološki markiranih elemenata

U procesu prevoda iz bosanskog jezika na španski jezik, prevodilac se suočava s izazovom prenošenja bogate kulturološke simbolike i značenja. U nastavku ćemo pomenuti neke od najčešćih strategija koje su korištene u navedenim primjerima prevoda.

1. Strategija posuđenice s definicijom u fusnoti ili tekstu

Jedna od čestih strategija koju je prevodioc primijenio jest strategija posuđenice. U ovom slučaju, prevodilac je direktno prenio određene riječi ili izraze iz bosanskog jezika na španski jezik. No, kako bi osigurao da čitaoci na ciljanom jeziku razumiju značenje i kontekst tih riječi, prevodioc je uveo definiciju ili objašnjenje u fusnoti ili unutar teksta. Ova strategija omogućava da se specifični kulturološki elementi prenesu sa što manje gubitka značenja i konteksta, istovremeno pružajući čitaocima potrebne informacije za razumijevanje.

Ova strategija je posebno korisna kada se prevode riječi ili izrazi koji nemaju direktnu ekvivalentnu formu na ciljanom jeziku. Definicija ili objašnjenje pomogi su čitaocima da razumiju kulturnu konotaciju i važnost tih riječi, čime se osiguralo dublje razumijevanje teksta.

2. Strategija modulacije

Druga primijenjena strategija je modulacija, koja se koristi za prenošenje ekvivalentnog značenja ili izraza putem promjene izraza. Ova strategija omogućava prevoditelju da prilagodi originalni izraz na način koji je prirodan na ciljanom jeziku. U kontekstu kulturološki markiranih elemenata, modulacija omogućava prenos suptilnih nijansi i značenja bez gubitka autentičnosti.

Prednost ove strategije je u tome što omogućava da se izbjegne nepotrebno doslovan prevod koji bi mogao rezultirati nerazumljivim ili neugodnim izrazima na ciljanom jeziku. Umjesto toga, modulacija je omogućila prevodiocu da zadrži autentičnost i duh originalnog teksta, dok istovremeno prilagođava izraz ciljanom publici.

3. Strategija transpozije

Treća često primijenjena strategija je transpozija, koja se koristi kako bi se zadržalo značenje originalnog izraza putem promjene redoslijeda ili strukture riječi. Ova strategija je bila posebno korisna jer se prevode jezički elementi sa značenjem koje bi moglo biti teško prevedeno doslovno.

Transpozija je omogućila prevoditelju da zadrži esenciju originalnog izraza na ciljanom jeziku, prilagodi ga gramatičkim i strukturnim pravilima španskog jezika.

Rezultat analize

Od ukupno 16 primjera kulturološki markiranih elementa čije smo prevode na španskom jeziku analizirali uočili smo da je bilo 8 slučajeva parcijalne ekvivalencije, 6 slučajeva nulte ekvivalencije i 2 slučaja potpune ekvivalencije.

Ova činjenica je negirala pretpostavku da kulturološki markirani elementi i njihovi prevodi ne mogu imati potpunu ekvivalenciju.

Kada se radi o primjerima čiji su prevodi parcijalno ekvivalentni originalnom tekstu važno je pomenuti da se prevodilac uglavnom koristio strategijom modulacije i transpozije u skladu sa problematikom na koju je naišao kako bi prenio značenje i izražajnu sliku na čitatelja.

Na osnovu analiziranih primjera, kada je riječ o nultoj ekvivalenciji, možemo uočiti da se prevodilac uglavnom služio strategijom psuđivanja a riječi je definisao na španskom jeziku u većoj mjeri u fusnoti, ponekad i u tekstu.

Postojanje potpune ekvivalencije je pokazalo da, iako određeni kulturološki i socio-historijski koncepti nisu mogli biti preneseni iz bosanske kulture na hispansku kulturu, bosanska i hispanska kultura počivaju na tekovinama iste civilizacije, dakle evropske, i da imaju sličan jezički duh.

Zaključak

Ovaj rad bavi se procesom prevođenja kulturno markiranih elemenata sa bosanskog jezika na španski jezik, koristeći roman *Kad sam bio hodža* kao studiju slučaja. Primarni cilj ovog istraživanja bio je ispitati proces prevođenja, identificirati probleme s kojima se susreću i istražiti strategije kojima se koriste prilikom prevođenja kulturno obilježenih elemenata prevodioci ovog djela. Centralna teza ovog rada je bila da je postizanje totalne ekvivalencije između kulturno markiranih elemenata u bosanskom jeziku i njihovih prevoda na španskom jeziku nedostižno. Kroz analizu, željeli smo potkrijepiti ovu tezu i rasvijetliti složenu prirodu međukulturalnog prevođenja.

Dakle, ova studija nas je vodila kroz izazovno putovanje u razotkrivanju problematike i zamršenosti prevođenja kulturno markiranih elemenata između bosanskog i španskog jezika. Fokusirajući se na roman *Kad sam bio hodža*, nastojali smo razumjeti ograničenja svojstvena prevođenju kulturnih nijansi i pružiti uvide za buduća kontrastivna istraživanja.

Istraživanje je uključivalo analizu 16 primjera kulturno obilježenih elemenata iz romana na bosanskom jeziku i njihove prevode na španski jezik. Ovi primjeri su obuhvatili raznolik raspon kulturnih referenci, specifičnih za određeni društveno historijski kontekst. Kroz komparativnu studiju, procijenili smo stepen ekvivalencije postignute u prevodima i klasifikovali rezultate u tri kategorije: parcijalna ekvivalencija, nulta ekvivalencija i totalna ekvivalencija.

Rezultati analize otkrili su da je 8 od 16 analiziranih primjera postiglo parcijalnu ekvivalenciju u svojim prevodima na španski jezik. Ovi slučajevi su pokazali određeni nivo korespondencije, omogućavajući španskim govornicima da steknu uvid u bosanski kulturni identitet. Međutim, 6 primjera je pokazalo nultu ekvivalenciju, što naglašava inherentne izazove prevođenja kulturno obilježenih elemenata. Ipak, u preostala dva primjera svjedočili smo potpunoj ekvivalenciji, što je negiralo centralnu tezu ovog rada i pokazalo da kulturni identitet ove dvije civilizacije pripada globalnoj evropskoj kulturi.

Rezultati dobijeni ovom studijom skroman su doprinos za oblast prevođenja, posebno u pogledu kulturnih granica između bosanskohercegovačke i hispanseke lingvističke stvarnosti. Mala mogućnost postizanja potpune ekvivalencije u prevodu kulturno obilježenih elemenata učvršćuje ideju da ova dva jezika odražavaju različite kulturne identitete. Međutim, bitno je priznati da i bosanski i španski jezik pripadaju široj evropskoj kulturi, a ova zajednička kulturna pozadina objašnjava slučajeve djelimične i potpune ekvivalencije uočene u nekoliko primjera.

Ovaj rad pružio je uvid u proces prevođenja kulturno obilježenih elemenata sa bosanskog jezika na španski jezik. Analiza je pokazala da postizanje potpune ekvivalencije između bosanskog i španskog jezika nije uvijek moguće postići upravo zbog kulturoloških specifičnosti. Rezultati ukazuju na potrebu za daljnjim istraživanjima u oblasti studija prevođenja, posebno u pogledu kontrastiranja ova dva jezika.

Literatura:

1. Alić, Dž., *Devetnaest stoljeća Bosne: historija i kultura Bosne od 6. do 1900. godine*, Dinex, Sarajevo, 1998.
2. Akhenaton, *The Amarna Letters*, Translated by William L. Moran, The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London, 1992.
3. Bassnett, S., Lefevre, A., *Translation, History, Culture: A Sourcebook*, Routledge, London, 2013.
4. Berman, A., *L'Épreuve de l'étranger: Culture et traduction dans l'Allemagne romantique*, Gallimard, Paris, 1995.
5. Blažytė, Liubinienė, *Culture-Specific Items (CSI) and their Translation Strategies in Martin Lindstrom's Brand Sense*; DOI 10.5755/j01.sal.0.29.15129; 2016.
6. Burgess, A., *Is translation possible?* *Translation: The Journal of Literary Translation*, 1984.
7. Burgess, A., *A Mouthful of AIR: Language and Languages*, Virago, London, 1993.
8. Conte, G. B., *Latin Literature: A History*, JHU Press, London & Baltimore, 1994.
9. Čedić, I., Hajdarević, H., Kadić, S., Kršo, A., Valjevac, N., *Rječnik bosanskog jezika*, Institut za jezik u Sarajevu, Sarajevo, 2007.
10. Darbelnet, J., Vinay, J.-P., *Comparative stylistics of French and English. A methodology for translation*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, 1995.
11. Federici, F., *Translation As Stylistic Evolution: Italo Calvino Creative Translator of Raymond Queneau (Approaches to Translation Studies)*, Editions Rodopi, Amsterdam – New York, 2009.
12. Gentzler, E., *Translation and Identity in the Americas: New Directions in Translation Theory*, Routledge, London, 2007.
13. Halilović, S., Tanović, I., Šehović, A., *Govor grada Sarajevo i razgovorni bosanski jezik, Slavistički komitet*, Sarajevo, 2008.
14. Harvey, L.P., *The Alfonsine School of Translators: Translations from Arabic into Castilian Produced under the Patronage of Alfonso the Wise of Castile*. *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, Cambridge, 1997.
15. Hermans, T., *The Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation*. Croom Helm, London, 1985.
16. Holmes, J., *The Name and Nature of Translation Studies*, *Hermes - Journal of Linguistics*, 1972.
17. Jakobson, R., *On Linguistic Aspects of Translation, On Translation – Journal*, 1959.
18. Kelly, N., Zetsche, J., *Found in Translation: How Language Shapes Our Lives and Transforms the World*, Penguin Publishing Group, London, 2012.
19. Kristal, E., *Borges y la traducción*, *Lexis*, 23(1), 3-23., University of California, 1999, <https://doi.org/10.18800/lexis.199901.001>; Pristup: 17.12.2022.

20. Lapesa, R., Historia de la lengua española, Editorial Gredos, Barcelona, 1980.
21. Larina, T., Cultural Values and Negative Politeness in English and Russian, *Respectus Philologicus* 8 (13), 2005.
22. Lipski, J. M., Socio-Phonological Variation in Latin American Spanish. In *The Handbook of Hispanic Sociolinguistics*, Wiley-Blackwell, 2011, <https://doi.org/10.1002/9781444393446.ch4>; Pristup: 21.02.2023.
23. López, P. O., Ugly Translations: Ortega y Gasset's Ideas on Translation within Contemporary Translation Theories, 2008, <http://dx.doi.org/10.5007/2175-7968.2008v1n21p41> ;Pristup: 21.02.2023.
24. Mendoza, M. C., Octavio Paz y la traducción como recreación poética y creación colectiva. Los poemas en inglés de Versiones y diversiones, Renga y Airborn/Hijos del Aire, El Colegio de Mexico, Ciudad de Mexico, 2018, <https://repositorio.colmex.mx/concern/theses/6q182k584> ; Pristup: 21.02.2023.
25. Murphy, J. J, A Synoptic History of Classical Rhetoric, Hermogaras Press, Los Angeles, 1983.
26. Museo del Ejército, A LA CABEZA DEL EJÉRCITO: PRENDAS DE CABEZA DEL EJÉRCITO DE TIERRA EN EL MUSEO (1700-2012), Grafox Imprenta S.L., Toledo, 2012.
27. Nida, E.A., Taber, C.R., *The Theory and Practice Translation.*, E.J. Brill, Leiden, 1982.
28. Paz, O., *Los hijos del limo: Del romanticismo a la vanguardia*, Fondo de Cultura Económica, Madrid,1974.
29. Penny, R.J., *A History of the Spanish Language – Second Edition*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002.
30. Rabadan, R., *Equivalencia y traducción*, Universidad de León, León, 1991.
31. Sabljak T., HRVATSKI ŽARGON ILI HRVATSKI ŽARGONI (uz Rječnik hrvatskoga žargona Tomislava Sabljaka), *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, Vol. 27 No. 1, 2001, <https://hrcak.srce.hr/69043>; Pristup: 23.04.2023.
32. Škaljić, A., *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1989.
33. Toury, G., *In Search of a Theory of Translation*, The Porter Institute for Poetics and Semiotics, Tel Aviv, 1980.
34. Venuti, L., *The Translation Studies Reader*, Routledge, London, 2012.
35. Venuti, L., *The Translator's Invisibility: A History of Translation*, London, Routledge, 1995.

Korpus:

1. Ovčina, D., *Kad sam bio hodža*, Impruva, Sarajevo, 2021.
2. Ovčina, D. *Plegaria en el asedio*, Traducción de Luisa Fernanda Garrido y Tihomir Pištelek, automática editorial, 2021 (Dostupno: <https://fr.scribd.com/read/533962744/Plegaria-en-el-asedio>)